

AUDZĒŠANAS PROGRAMMA
LATVIJĀ AUDZĒTIEM
STALTBRIEŽIEM
2019. – 2029. GADAM

2019

SATURS

IEVADS	3
1. STALTBRIEŽU AUDZĒŠANAS PROGRAMMAS MĒRĶI UN UZDEVUMI	4
2. PAVEIKTAIS IEPRIEKŠĒJĀ PERIODĀ	4
3. LATVIJĀ AUDZĒTO VAISLAS STALTBRIEŽU RAKSTUROJUMS	8
3.1. STALTBRIEŽU RAKSTUROJUMS.....	8
3.2. LATVIJĀ AUDZĒTO VAISLAS STALTBRIEŽU VĒLAMĀS RAKSTOROJOŠĀS PAZĪMES	8
4. VAISLAS STALTBRIEŽU IDENTIFIKĀCIJAS SISTĒMA UN APZĪMĒŠANAS METODIKA	12
5. VAISLAS STALTBRIEŽU IZCELSMES REĢISTRĀCIJAS SISTĒMA	12
6. SNIEGUMA PĀRBAUDE	13
7. VAISLAS DZĪVNIĒKU PĀROŠANAS ATLASES PRINCIPI	21
8. ZOOTEHNISKĀ CERTIFIKĀTA UN IZCELSMES APLIECINĀJUMA IZSNIEGŠANAS KĀRTĪBA	22
9. MINIMĀLAIS VAISLAS STALTBRIEŽU SKAITS AUDZĒŠANAS PROGRAMMAS ĪSTENOŠANAI	22
10. AUDZĒŠANAS PROGRAMMĀ IESAISTĪTO SAIMNIECĪBU VĒRTĒJUMS	22
PIELIKUMI	

IEVADS

Latvijā apzināta briežu audzēšana notiek kopš 1994. gada. To koordinē biedrība “Bioloģisko lauksaimnieku un savvaļas dzīvnieku audzētāju asociācija” - BLSDAA, kura tika nodibināta 2000. gada 8. martā (līdz 2015.gada 30 decembrim ar nosaukumu biedrība “Savvaļas dzīvnieku audzētāju asociācija”).

Savvaļas staltbriežu populācijas pirmsākumi meklējami no vācu barona briežu dārzos ievestiem briežiem. Padomju periodā savvaļas populācijas uzlabošanai dzīvnieki tika mērķtiecīgi ievesti no Krievijas, Baltkrievijas, veidotas jaunas un uzlabotas vecās briežu populācijas. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas pirmais briežu dārzs tika izveidots 1994. gadā. 2016.gadā Latvijā bija izveidots 91 savvaļas dzīvnieku dārzs, no tiem 36 ir BLSDAA biedri, bet 55 darbojas ārpus biedrības.

Briežu audzēšana pasaulē – Jaunzēlandē, Austrālijā, Anglijā, Spānijā dārzos ir augstas rentabilitātes lauksaimniecības nozare, kura nodrošina briežu gaļas un ragu ražošanu, medību organizēšanu, kas atslogo savvaļas briežu populāciju, veicina mazvērtīgo zemju izmantošanu lauksaimniecībā, tūrisma attīstību un nodarbinātības paaugstināšanu lauku reģionos.

Latvijā esošajos briežu dārzos kopējais aktuālais audzējamo briežu skaits uz 01.07.2018. pēc LDC datiem ir 12768 dzīvnieki (staltbrieži).

Latvijā saimniecības ir orientētas galvenokārt uz dzīvnieku selekciju un vaislas dzīvnieku tirdzniecību, papildus ieņēmumi ir no komercmedību organizēšanas, tūrisma un briežu gaļas ražošanas.

Attīstoties briežkopības nozarei Latvijā, tās iekšējā tirgus piedāvājumu klāstu varēs papildināt ar briežkopības produkciju, piedāvājot tirdzniecībā kvalitatīvu briežu gaļu un uztura bagātinātājus, kā arī augstas pievienotās vērtības izejvielas, kas iegūtas no briežu pārstrādes blakusproduktiem, kosmētikas un farmācijas nozarēm. Pēdējā laika tendences liecina par to, ka cilvēki arvien vairāk pievērš uzmanību veselīgam dzīvesveidam, izvēloties kvalitatīvu pārtiku. Briežu gaļa ir diētisks produkts, tai ir zems holesterīna līmenis un mazs tauku saturs. To plaši izmanto arī bērnu pārtikas ražošanā.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, briežkopības nozares attīstību varam iedalīt vaislas dzīvnieku pavairošanā un ar to saistītajā gaļas ieguvē, tūrisma un komercmedību virzienos.

Lai briežkopību Latvijā pārvērstu peļņu nesošā nozarē, ir apzināti jāveido briežu dārzi un mērķtiecīgi jāizkopj dzīvnieki ar Latvijas dabas apstākļiem atbilstošu eksterjeru, ragu masu un formu, kā arī piemērotu ātraudzību. Lai šo darbu varētu racionāli un pēc iespējas mazākiem ieguldījumiem veikt, ir jābūt nozares dzīvnieku izkopšanas jeb audzēšanas programmai.

Audzēšanas programmā lietotā terminoloģija:

briežu teļš – dzīvnieks līdz 1 (viena) gada vecumam;

jaundzīvnieks – dzīvnieks vecumā no 1 (viena) līdz 2 (diviem) gadiem;

špīzeris (spiker) – 1-2 gadus vecs briežu bullis;

govs – briežu govs vecāka par 2 (diviem) gadiem;

bullis – briežu bullis vecāks par 2 (diviem) gadiem.

1. STALTBRIEŽU AUDZĒŠANAS PROGRAMMAS MĒRĶI UN UZDEVUMI

Virsmērķis – uzlabot un pavairot Latvijā audzēto vaislas staltbriežu populāciju, izveidojot Latvijas klimatiskajiem apstākļiem atbilstošu vaislas dzīvnieku.

Mērķis – uzlabot Latvijā audzēto staltbriežu populāciju, audzējot augstvērtīgus vaislas dzīvniekus.

Audzēšanas programmas līdz 2029.gadam **sasniedzamais mērķis** ir veicināt Latvijā audzēto staltbriežu populācijas uzlabošanu, nodrošinot 75% vaislas briežu ieguvi audzēšanas saimniecībās atbilstošu audzēšanas programmas noteiktajiem vēlamajiem parametriem (vaislas staltbriežu vēlamās rakstorojošās pazīmes) – skat. sadaļā 3.2.

Lai īstenotu audzēšanas programmas mērķi noteikti sekojoši **uzdevumi**:

1. Novērtēt Latvijas vaislas briežu audzēšanas saimniecībās audzēto staltbriežu kvalitāti pēc dzīvnieku atbilstības tipam, produktivitātes un ragu kvalitātes.
2. Izvēlēties perspektīvākos vaislas buļļus audzēšanas programmas īstenošanai, vaislai izmantot buļļus ar ragu un ģenētiskās kvalitātes novērtējumu 9 un 10 punkti.
3. Populācijas kvalitātes uzlabošanai, brāķēt vaislas govīs, kuru vērtējums pēc to produktivitātes un pēcnācēju buļļu kvalitātes ir mazāks par 7 punktiem.
4. Veikt programmas mērķim atbilstošu briežu buļļu un govju/ govju grupu atlasīšanu.
5. Palielināt izcelsmes, tuvradniecības un pāru atlasē datu precizitāti saimniecībās:
  - 5.1. pakāpeniski paplašināt saimniecību skaitu, kurās vaislas dzīvnieku paternitātes/ maternitātes, tuvradniecības indeksa un izcelsmes noteikšana tiek veikta ar DNS analīžu metodi;
  - 5.2. līdz 2025.gadam DNS analīzes vaislas dzīvniekiem veikt visās programmā iesaistītās audzēšanas saimniecībās.
  - 5.3. līdz 2029.gadam identificēt Latvijā audzēto vaislas staltbriežu populācijas perspektīvākās asinības kompozīcijas.
6. Saimniecībās nodrošināt visu dzīvnieku individuālu apzīmēšanu un vērtēšanu līdz 2025.gadam.

2. PAVEIKTAIS IEPRIEKŠĒJĀ PERIODĀ

Latvijas saimniecībās ir tiek attīstīta dzīvnieku audzēšana ar dažādu asinību, kas ietver Austrumeiropas, Rietumeiropas un Anglijas asinību.

Latvijas vaislas staltbriežu audzēšanas saimniecības un dzīvnieku skaits tajās (skatīt 1.tab.):

Latvijā kopumā palielinājies vaislas staltbriežu audzēšanas saimniecību skaits – ja 2010.gadā tās bija 9 saimniecības, tad 2017. gadā 18 saimniecības. Savukārt pieaugot saimniecību vērtēšanas prasībām, 2018.gadā atestācijas kritērijiem atbilst 15 vaislas staltbriežu audzēšanas saimniecības.

2018.gadā 15 staltbriežu vaislas dzīvnieku audzēšanas saimniecībās ar 7-10 punktiem novērtēti 3408 dzīvnieku. 18 ciltsdarba saimniecībās 2017.gadā ar ģenētisko kvalitātes rādītāju

no 7 līdz 10 punktiem tika novērtēti 3582 staltbrieži, savukārt 2016.gadā 3418 un 2015.gadā ar 7-10 punktiem novērtēti 3900 staltbrieži, 2014.gadā – 3395 staltbrieži. Šie skaitļi atspoguļo vaislas dzīvnieku brāķēšanas intensitāti.

2018.gadā ar ģenētisko kvalitātes rādītāju 9-10 punkti, novērtēti pavisam kopā 1761 dzīvnieki, no kuriem 272 vaislas bulļi.

1.tabula

Vaislas staltbriežu audzēšanas saimniecības un tajās audzēto vaislas staltbriežu skaits

Nr.p.k.	Saimniecības nosaukums	Ganāmpulka Nr.	Novads	Pagasts	Vaislas dzīvnieku skaits ar ģen. kvalitat.vērt. 7-10 punkti uz 01.07.2018.	Vaislas dzīvnieku skaits ar vērtējumu 9-10 punkti uz 01.07.2018	Vaislas bulļu skaits ar vērtējumu 9-10 punkti uz 01.07.2018
1	ZS "Rūkīši"	LV0605315	Burnieku	Matīšu	22	16	1
2	SIA "Mežsētas 97"	LV0144427	Gulbenes	Stradu	287	168	45
3	SIA "Dunduru pļavas"	LV0609241	Ilūkstes	Šēderes	416	168	57
4	ZS "Zemitāni"	LV0602785	Kokneses	Iršu	570	424	8
5	SIA "Purnavu muiža"	LV0613937	Līgatnes	Līgatnes	445	235	50
6	SIA "Pīlāgkalns"	LV0602845	Limbažu	Katvaru	107	28	9
7	SIA "Dienvidlatvijas lauksaimnieks"	LV0616416	Limbažu	Umurgas	310	104	23
8	SIA "MJ Invest"	LV0613228	Limbažu	Umurgas	396	203	15
9	SIA "GLV"	LV0623851	Limbažu	Umurgas	70	18	0
10	ZS "Saulstari-1"	LV0087392	Siguldas	Mores	217	132	25
11	SIA "Māras Brieži"	LV0602251	Siguldas	Mores	223	103	16
12	Jānis Līkans	LV0619017	Strenču	Plāņu	48	42	10
13	ZS "Jasmīni"	LV0464061	Valkas	Kārķu	150	120	13
14	SIA "Alūksnes agro"	LV0620288	Apes	Apes	39		
15	SIA "LR Lauksaimnieku apvienība"	LV0614104	Apes	Trapenes	108		
				Kopā	3408	1761	272

2018. gadā sāka elektroniskās datu bāzes pilnveidošana ar DNS analīžu rezultātiem vairāk kā 600 dzīvniekiem no 5 audzēšanas saimniecībām, kas ietver:

1. paternitātes, maternitātes rādītājus,
2. asinības kompozīciju,
3. tuvradniecības indeksu un
4. ģenētiskās radniecības matricas GRM.

Iegūtos paternitātes/ maternitātes rādītājus paredzēts izmantot govju brāķēšanai pēc pēcnācēju buļļu kvalitātes.

Tuvradniecības indekss (*inbreeding index*) saimniecībās ir vidējā līmenī, tuvāk zepam (tuvradniecības indeksa rādītāji 0,04 – 0,05), kas nozīmē, ka saimniecībām nav iemesls bažām par tuvradniecības negatīvo ietekmi uz ganāmpulka kvalitāti.

Tuvradniecības indeksa rādītāji:

1. <0 - zems – augsta ģenētiskā daudzveidība ganāmpulkā;
2. $0 - 0,2$ - vidējs - ģenētiskā daudzveidība ganāmpulkā normas robežās;
3. $>0,2$ - augsts – zema ģenētiskā daudzveidība ganāmpulkā.

Pēc veikto DNS analīžu rezultātiem vidējās asinības kompozīcijas saimniecībās ir:

1. ZS “Saulstari-1” – 45,2% Austrumeiropas asinība, 54,2% angļu asinība, 0,6% Vapiti asinība;
2. SIA “Zemitāni” – 22% Austrumeiropas, 76,6% angļu un 0,3% Vapiti asinība;
3. ZS “Jasmīni” – 31,9% Austrumeiropas, 65,1% angļu un 3,0% Vapiti asinība;
4. SIA “Dunduru pļavas” – 31,9% Austrumeiropas, 68,1% angļu asinība;
5. SIA “Māras brieži” – 45,2% Austrumeiropas asinība, 54,2% angļu asinība, 0,6% Vapiti asinība;

Ģenētiskās radniecības matricas GRM datus paredzēts izmantot pārošanas grupu atlasei, lai novērtētu govs un buļļa radniecības pakāpi.

BLSDAA veikusi staltbriežu ragu kvalitātes izmaiņu analīzi par laiku no 2014. līdz 2018.gadam. Staltbriežu ragu kvalitātes novērtējums Latvijas vaislas dzīvnieku audzēšanas saimniecībās 5 gadu laikā vidēji ir palielinājies par 5,89% (skatīt 3. pielikumu).

Katru gadu vaislas briežu audzēšanas organizācija organizē starptautisku pasākumu “Staltbriežu un dambriežu vaislas buļļu ciltsvērtības un ģenētiskās kvalitātes noteikšana”. Pasākumā tika veikta staltbriežu novērtēšana un novērtēšanas paraugdemonstrējumi. 2018.gadā pasākuma laikā tika novērtēti 74 staltbriežu ragu pāri. Audzēšanas saimniecību rezultatīvākās saimniecības pēc punktu skaita (pirmās trīs) Latvijas konkurencē attēlotas 2.tabulā. Starptautiskajā konkurencē Latvijas saimniecību iegūtās godalgotās vietas 2018., 2017., 2016., 2015. un 2014.gadā attēlotas no 3. līdz 7. tabulai.

2.tabula

**Latvijas vaislas staltbriežu audzēšanas saimniecību rezultāti (1. līdz 3. vieta)
Latvijas konkurencē vaislas briežu ragu vērtēšanas sacensībās 2018.gadā**

Dzīvnieku vecums	Ragi pēc kārtas	Saimniecība	Dzīvnieka Nr./vārds	Iegūtie CIC punkti
2 g.v.	1.	SIA "Māras brieži"	1607	1.1000 kg
2 g.v.	1.	ZS "Jasmīni"	333	0.8900 kg
2 g.v.	1.	SIA "LR Lauksaimnieku apvienība"	6053	0.8600 kg
3 g.v.	2.	SIA "Purnavu muiža"	R-002	155.5175
3 g.v.	2.	SIA Pīlāgkalns	31	136.8125
3 g.v.	2.	Jānis Līkans	0034	121.3700
4 g.v.	3.	ZS "Saulstari-1"	0214	202.3200
4 g.v.	3.	ZS "Saulstari-1"	0614	199.8200
4 g.v.	3.	SIA "Purnavu muiža"	R-003	191.8350
5-6 g.v.	4.-5.	SIA "Māras brieži"	144	267.8200
5-6 g.v.	4.-5.	ZS "Jasmīni"	236	224.8125
5-6 g.v.	4.-5.	ZS "Saulstari-1"	2029	224.1500
7-8 g.v.	6.-7.	ZS "Saulstari-1"	0022	237.1400
7-8 g.v.	6.-7.	SIA "Māras brieži"	SL	225.4100
7-8 g.v.	6.-7.	SIA "Zemitāni"	469	218.9025
9+ g.v.	8.+	SIA "Purnavu muiža"	6157	230.8475
9+ g.v.	8.+	SIA "Zemitāni"	N2	227.1625
9+ g.v.	8.+	SIA Pīlāgkalns	006	211.2125

3.tabula

**Latvijas vaislas staltbriežu audzēšanas saimniecību rezultāti
starptautiskajās vaislas briežu ragu vērtēšanas sacensībās 2018.gadā**

Dzīvnieku vecums	Ragi pēc kārtas	Saimniecība	Dzīvnieka Nr./vārds	Iegūtie CIC punkti	Ieņemtā vieta
5-6 g.v.	4.-5.	SIA "Māras brieži"	144 Roko	267,8200	II

4.tabula

**Latvijas vaislas staltbriežu audzēšanas saimniecību rezultāti
starptautiskajās vaislas briežu ragu vērtēšanas sacensībās 2017.gadā**

Dzīvnieku vecums	Ragi pēc kārtas	Saimniecība	Dzīvnieka Nr./vārds	Iegūtie CIC punkti	Ieņemtā vieta
3 g.v.	2.	ZS "Saulstari-1"	0814	179,5100	I
4 g.v.	3.	SIA "Māras brieži"	1044	209,2700	III
5-6 g.v.	4.-5.	SIA "Māras brieži"	144 Roko	251,6100	I
9+ g.v.	8.+	SIA "Purnavu muiža"	6157	235,1250	II
9+ g.v.	8.+	ZS "Saulstari-1"	0022 Kiklop	234,9300	III

5.tabula

**Latvijas vaislas staltbriežu audzēšanas saimniecību rezultāti
starptautiskajās vaislas briežu ragu vērtēšanas sacensībās 2016.gadā**

Dzīvnieku vecums	Ragi pēc kārtas	Saimniecība	Dzīvnieka Nr./vārds	Iegūtie CIC punkti	Ieņemtā vieta
3 g.v.	2.	ZS "Saulstari-1"	1044	185.93	II
7-8.g.v.	6.-7.	ZS "Saulstari-1"	0022 Kiklop	239.25	III
9+g.v.	8.+	SIA "Zemitāni"	M7	241.61	I

6.tabula

**Latvijas vaislas staltbriežu audzēšanas saimniecību rezultāti
starptautiskajās vaislas briežu ragu vērtēšanas sacensībās 2015.gadā**

Dzīvnieku vecums	Ragi pēc kārtas	Saimniecība	Dzīvnieka Nr./vārds	Iegūtie CIC punkti vai ragu svars	Ieņemtā vieta
2 g.v.	1.	SIA "Māras brieži"	Jaro	1.94 kg	III
4 g.v.	3.	SIA "Māras brieži"	144	218.77	III
9+g.v.	8.+	SIA "Zemitāni"	M7	251.68	I

7.tabula

**Latvijas vaislas staltbriežu audzēšanas saimniecību rezultāti
starptautiskajās vaislas briežu ragu vērtēšanas sacensībās 2014.gadā**

Dzīvnieku vecums	Ragi pēc kārtas	Saimniecība	Dzīvnieka Nr./vārds	Iegūtie CIC punkti	Ieņemtā vieta
4 g.v.	3.	ZS "Saulstari-1"	0070	180.23	II
4 g.v.	3.	ZS "Jasmīni"	109	171.25	III
7.-8. g.v.	6.-7.	ZS "Saulstari-1"	A1	234.17	III
9.+	8.+	SIA "Zemitāni"	M7	263.67	I
9.+	8.+	SIA "Māras Brieži"	K-12	252.90	II

3. LATVIJĀ AUDZĒTO VAISLAS STALTBRIEŽU RAKSTUROJUMS

3.1. Staltbriežu raksturojums

Staltbriedis (*Cervus elaphus*) ir liela auguma briežu dzimtas pārnadzis, kas dabā sastopams lielākajā daļā Eiropas. Latvijā audzēto staltbriežu populācija sastāv no dzīvniekiem ar Austrumeiropas, Rietumeiropas un Anglijas asinību dažādās pakāpēs.

Vidēji staltbrieža tēviņa ķermenis ir 175—230 cm garš, un tā masa ir 160—240 kg. Mātītes ķermeņa garums ir 160—210 cm, masa 120—170 kg. Augstums skaustā ir 105—120 cm, astes garums 12—19 cm.

Par Latvijā audzētu vaislas staltbriedi tiek uzskatīts dzīvnieks ar jauktu asinību, kuram ir zināma izcelsme divās paaudzēs un kura ģenētiskās kvalitātes vērtējums ir 7 - 10 punkti.

Latvijā ievestie dzīvnieki par vaislas dzīvniekiem tiek uzskatīti, ja to ģenētiskās kvalitātes vērtējums ir 7-10 punkti un to izcelsme ir zināma vismaz vienā paaudzē.

3.2. Latvijā audzēto vaislas staltbriežu vēlamās rakstorojošās pazīmes

(audzēšanas programmas līdz 2029.gadam sasniedzamais mērķis)

1. Jaundzīvnieki – eksterjers un ģenētiskās kvalitātes vērtējums ir 9-10 punkti;
2. Govis:
  - a. eksterjers un ģenētiskās kvalitātes vērtējums ir 9-10 punkti;
  - b. produktivitāte – 9-10 punkti.

3. Buļļi:

- a. 3 gadus vecs bullis – eksterjers un ģenētiskās kvalitātes vērtējums 9-10 punkti, ragu žuburu skaits 12 un vairāk;
- b. 4 gadus vecs bullis - eksterjers un ģenētiskās kvalitātes vērtējums 9-10 punkti, ragu vērtējums modificētā CIC sistēmā 160 un vairāk punkti;
- c. 5-6 gadus vecs bullis - eksterjers un ģenētiskās kvalitātes vērtējums 9-10 punkti, ragu vērtējums modificētā CIC sistēmā 190 un vairāk punkti;
- d. 7-8 gadus vecs bullis - eksterjers un ģenētiskās kvalitātes vērtējums 9-10 punkti, ragu vērtējums modificētā CIC sistēmā 210 un vairāk punkti;
- e. 9 gadus veci un vecāki buļļi - eksterjers un ģenētiskās kvalitātes vērtējums 9-10 punkti, ragu vērtējums modificētā CIC sistēmā 220 un vairāk punkti;
- f. Pieauguša buļļa (no 7 g.v.) ragu raksturojums:
  - ragu garums ne mazāks kā 90 cm;
  - žuburu skaits ne mazāks par 18.

1. attēls Piecus gadus vecs bullis Nr.1029, ragu garums 96cm, žuburu skaits 21, ragu vērtējums modificētā CIC sistēmā 214,28 punkti

Foto no BLSDAA arhīva

2.attēls Trīs gadus vecs bullis, otrie rāgi, rāgu garums 80,75 cm, ūburu skaits 24, mod.CIC - 200,70 punkti

Foto no BLSDAĀ arhīva

3.attēls 9 gauds vecs bullis Nr.2170, 8.rāgi, rāgu garums 123 cm, 22 ūburi, mod.CIC – 266,53 punkti

Foto no BLSDAĀ arhīva

4.attēls Jaundzivnieki – 1.ragi, eksterjers un ģenētiskās kvalitātes vērtējums 10 punkti

Foto no BLSDAA arhīva

5.attēls Briežu govju grupa – četrus gadus vecas, ģenētiskās kvalitātes vērtējums 10 punkti.

Foto no BLSDAA arhīva

4. VAISLAS STALTBRIEŽU IDENTIFIKĀCIJAS SISTĒMA UN APZĪMĒŠANAS METODIKA

Vaislas bulļi, tai skaitā, vīr. dzimuma teļi (brīdī, kad tos atdala no mātes ganāmpulka) tiek apzīmēti katrs ar savu individuālu numuru un vārdu, ja tāds piešķirts.

No vaislas govīm un jaundzīvniekiem veido grupas ar vienotu fenotipisko vērtējumu vai atbilstošu izcelsmes un/vai ģenētiskās radniecības rādītāju, ko nosaka ar DNS analīžu palīdzību. Tās tur atsevišķā nožogojumā un piešķir vienotu grupas numuru. Ja saimniecībā govīm, t.sk., telēm piešķir individuālus numurus, to veic brīdī, kad teļus atdala no mātes ganāmpulka. Dzīvniekiem, kuriem nav individuāla numura, to piešķir pie pārvietošanas uz citu novietni vai kautuvi. Individuāli neapzīmētas govīs un jaundzīvniekus no vienas grupas uz citu nepārvieto.

Ganāmpulkā ieviesti dzīvniekiem numurus nemaina.

Visi apzīmētie dzīvnieki, kā arī vaislas govju un jaundzīvnieku grupas, tiek uzņemti vienotā elektroniskā datu bāzē *briedis.yeti.lv*

Dzīvnieka individuālais numurs sastāv no reģistrētās ganāmpulka novietnes numura un dzīvnieka uzskaites numura saimniecībā, kas sastāv no 3-5 cipariem, no kuriem pirmie 1-3 apzīmē kārtas numuru un divi pēdējie apzīmē dzīvnieka dzimšanas gada pēdējos divus ciparus. Piemēram, 119 (dzīvnieks nr. 1 dzimis 2019.gadā), 2519 (dzīvnieks nr. 25 dzimis 2019.gadā), 26319 (dzīvnieks nr. 263 dzimis 2019.gadā).

Jaundzīvnieku un govju grupu numuri elektroniskā datu bāzē *briedis.yeti.lv* sastāv no reģistrētās ganāmpulka novietnes numura, viena burta (G – govju grupa; J – jaundzīvnieku grupa) un grupas kārtas numura, dzīvnieku skaita grupā (kas var būt mainīgs) un dzīvnieku dzimšanas gada pēdējiem diviem cipariem. Piemēram, 2019.gadā dzimušu jaundzīvnieku grupai, kurā ir 20 dzīvnieki tiek piešķirts numurs “J1/20/19”. Ja tiek veidotas vairākas dzīvnieku grupas no dzīvniekiem, kas dzimuši vienā gadā, grupas kārtas numurus piešķir augošā secībā, piemēram, no 2016.gadā dzimušām govīm izveidotas divas govju grupas: “G1/20/16” un “G2/36/16”. Govju grupu papildinot ar sekojošos gados dzimušiem dzīvniekiem (grupā dzimušām telēm), aiz domu zīmes pievieno otru gada skaitli, piemēram “G2/46/16-17” vai “G2/50/16-18”.

Individuāli apzīmētiem dzīvniekiem, kas apzīmēti pirms Audzēšanas programmas stāšanās spēkā datuma, numurus nemaina un iekļauj kopējā ganāmpulka reģistrā.

5. VAISLAS STALTBRIEŽU IZCELSMES REĢISTRĀCIJAS SISTĒMA

Staltbriežu izcelsmi katram indivīdam vai govju/ jaundzīvnieku grupai audzēšanas saimniecības pārstāvis reģistrē elektroniskajā datu bāzē *briedis.yeti.lv* dzīvnieku individuālajās/ grupas elektroniskajās uzskaites kartītēs vismaz divās paaudzēs (ja dati pieejami) dzīvniekiem pa tēva, mātes līniju, norādot dzīvnieku identifikācijas numuru, dzimšanas gadu un ģenētiskās kvalitātes vērtējumu, asinības pakāpi, ja šādi dati ir pieejami. No ārvalstīm iepirkto vaislas dzīvnieku izcelsmei obligāti jābūt reģistrētai vismaz vienā paaudzē.

6. SNIEGUMA PĀRBAUDE

Vaislai audzējamo staltbriežu snieguma pārbaudi, atbilstoši Audzēšanas programmas prasībām, veic pārraugi un sertificēti vērtētāji.

Staltbriežiem snieguma pārbaudē izmanto datus par:

1. dzīvnieku ķermeņa uzbūvi - eksterjeru (govīm, buļļiem, jaundzīvniekiem);
2. produktivitāti (govīm, buļļiem);
3. agresivitāti un stresainību (govīm, buļļiem, jaundzīvniekiem);
4. ragu novērtējumu (buļļiem).

Nemot vērā, ka brieži ir izteikti bara dzīvnieki, kur govīs un jaundzīvnieki dabīgi veido ģenētiski viendabīgas grupas ar vienojošām raksturojošām pazīmēm un uzvedību, snieguma pārbaudi veic govju un jaundzīvnieku grupām. Staltbriežu buļļu snieguma pārbaudi veic individuāliem dzīvniekiem.

Vaislas staltbriežu audzēšanas saimniecībās snieguma datus uzskaita saskaņā ar Audzēšanas programmu. Snieguma pārbaudes rezultāti tiek fiksēti elektroniskajā datu bāzē briedis.yeti.lv. Tie tiek izmantoti dzīvnieku ģenētiskās kvalitātes novērtēšanai.

Ģenētiskās kvalitātes (G_k) novērtēšanas modelī tiek iekļautas sekojošas pazīmes (P_n), kuras vērtē 10 punktu sistēmā:

- P_1 – eksterjers - dzīvnieka atbilstība tipam;
- P_2 – dzīvnieka agresivitāte;
- P_3 – dzīvnieka stresainība;
- P_4 – buļļu ragu vērtējums;
- P_5 – govju/ govju grupas, buļļu produktivitāte, kas piedalījušies vaislas dabībā;
- P_6 - govju / govju grupas, buļļu vērtējums pēc piedzimušo buļļu ragu kvalitātes.

Atkarībā no vaislas dzīvnieku dzimuma un vecuma nosaka atšķirīgus atbilstošos rādītājus. Minimālais nosakamo pazīmju skaits dzīvniekam: buļļiem un govīm/ govju grupām – 4, jaundzīvniekiem - 3.

Vaislas buļļu snieguma pārbaudē nosaka sekojošas pazīmes $P_1, P_2, P_3, P_4, P_5, P_6$.

Vaislas govīs/ govju grupu snieguma pārbaudē nosaka sekojošas pazīmes P_1, P_2, P_3, P_5, P_6 .

Jaundzīvnieku/ jaundzīvnieku grupu snieguma pārbaudē nosaka sekojošas pazīmes P_1, P_2, P_3 .

Vērtējot vairākas pazīmes vienam dzīvniekam, tā ģenētisko kvalitāti (G_k) 10 punktu sistēmā aprēķina pēc formulas:

$$G_k = \sum P_n/n, \text{ kur } n \text{ ir noteikto pazīmju skaits.}$$

Obligātās nosakāmās pazīmes buļļiem ir: P_1, P_4 .

Obligātās nosakāmās pazīmes govij/ govju grupai ir: P_1, P_5 .

P_1 – EKSTERJERS

VAISLAS DZĪVNIEKA ATBILSTĪBA VĒLAMAJAM DZĪVNIEKU TIPAM

Dzīvnieka eksterjeru - atbilstību tipam, tā formu, muskuļu attīstību, barojumu vērtē sertificēts vērtētājs lauka apstākļos individuālam dzīvniekam vai govju, jaundzīvnieku grupai.

Vērtē abu dzimumu jaundzīvniekus/ pieaugušus dzīvniekus vasaras/ rudens periodā, uzsākot vaislas darbību. Staltbriežu eksterjera vērtējamās pazīmes skatīt 8.tabulā.

8.tabula

Staltbriežu eksterjera vērtējamās pazīmes

1. ĶERMENIS				Jaun- dzīvnieki	Buļļi	Govis
Mugurkauls	Ieliekts	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10	Taisns	X	X	X
Lielums M	Mazs	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10	Optimāls	X	X	X
Lielums L	Liels	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10	Optimāls	X	X	X
Kopskats	Neharmonisks	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10	Harmonisks	X	X	X
Krustu slīpums P	Pacelts	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10	Taisns	X	X	X
Krustu slīpums N	Nolaists	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10	Taisns	X	X	X
2. KĀJAS						
Pakaļkājas (sānkatā)	Taisnas	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10	Zobenveida	X	X	X
3. BAROJUMA NOVĒRTĒJUMS						
Barojums N	Novājējis	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10	Optimāls	X	X	X
Barojums P	Pārbarots	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10	Optimāls	X	X	X
4. RAGU SIMETRIJA, IZVĒRSUMS UZ GALVAS						
Ragu simetrija	Nesimetriski	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10	Simetriski	nevērtē	X	nevērtē
Izvērsums	Šaurs	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10	Plats	nevērtē	X	nevērtē

Pazīme **P₁** individuāli apzīmētiem dzīvniekiem - eksterjers tiek aprēķināta kā vidējais lielums no visu vērtējamo eksterjera pazīmju summas.

Pazīme **P₁** govju, jaundzīvnieku grupām:

Vērtētājs vērtē govju, jaundzīvnieku grupas dzīvnieku eksterjera viendabīgumu - **E_v** 10 punktu sistēmā, skat. 9.tabulu.

9.tabula

Punkti	Govju, jaundzīvnieku grupas eksterjera viendabīgums %
10	95-100
9	85-94
8	75-84
7	65-74
6	55-64
5	50-54

Vērtējot eksterjeru govju, jaundzīvnieku grupai, vērtētājs vērtē 10% no grupā esošo dzīvnieku skaita pēc 8.tabulā noteiktajām pazīmēm un piešķir vidējo eksterjera vērtējumu grupai - **E_G**. Govju, jaundzīvnieku grupas eksterjera vērtējumu **P₁** aprēķina kā vidējo lielumu no eksterjera viendabīguma **E_v** un eksterjera vērtējuma grupai **E_G**.

Vērtēšanas datus ievada elektroniskajā datu bāzē.

Brāķē:

- 1) individuālos dzīvniekus ar eksterjera vērtējumu zem 7 punktiem un buļļus, kuriem ragu simetrijas vērtējums ir zem 7 punktiem, izņemot gadījumus, kad ragi augšanas laikā traumēti;

- 2) govju, jaundzīvnieku grupu, ja grupas eksterjera vērtējums ir zemāks par 7 punktiem. Iespējama grupas pārformēšana, izslēdzot individuālus dzīvniekus ar eksterjera vērtēumu zem 7 punktiem un pievienojot grupai augstvērtīgus dzīvniekus ar vienotu fenotipisko vērtējumu vai atbilstošu izcelsmes un/vai ģenētiskās radniecības rādītāju. Šādai grupai nepieciešama atkārtota vērtēšana.

P₂ – DZĪVNIEKA AGRESIVITĀTE

Agresivitāti nosaka ganāmpulka pārraugš, izvērtējot gada laikā uzkrātos dzīvnieku uzvedības novērojumus, to attieksmi pret pārējiem bara dzīvniekiem, kopēju un citiem cilvēkiem. Agresivitāti nenosaka briežu bulļiem no septembra līdz februārim un govīm teļu zīdīšanas periodā.

Agresivitātes raksturojums bullim:

- 10 punkti – mierīgs, bez agresijas pazīmēm, ēd barotāja klātbūtne no spaiņa vai siles;
- 9 punkti - mierīgs, bez agresijas pazīmēm, ēd no spaiņa vai siles ja barotājs nav tuvāk par 5m;
- 8 punkti - griež zobus, tuvojoties kopējam;
- 7 punkti – griež zobus un izkar mēli tuvojoties kopējam;
- 6 punkti – griež zobus, noliec ragus uz kopēja pusi;
- 5 punkti - griež zobus, noliec ragus uz kopēja pusi un ar priekšējām veic kustību uz priekšu:
- 4 punkti - griež zobus, noliec ragus uz kopēja pusi, uzbrūk barības izdales laikā;
- 1 punkts – uzbrūk, ieraugot cilvēku vai barības izdales tehniku.

Agresivitātes raksturojums govij, jaundzīvniekam:

- 10 punkti – mierīga, bez agresijas pazīmēm, ēd barotāja klātbūtne no spaiņa vai siles;
- 9 punkti - mierīgs, bez agresijas pazīmēm, ēd no spaiņa vai siles ja barotājs nav tuvāk par 5m;
- 8 punkti – pieglauž ausis, tuvojoties kopējam;
- 7 punkti - pieglauž ausis, sabož apmatojumu un izkar mēli tuvojoties kopējam;
- 6 punkti – pieglauž ausis, izkar mēli, ar priekšējām veic kustību uz priekšu tuvojoties kopējam vai barības izdales mehānismiem;
- 5 punkti - mēģina iekost cilvēkiem, kas tuvojas žogam;
- 4 punkti – mēģina iekost kopējam barības izdales laikā;
- 1 punkts – ceļas pakāļkājās un uzbrūk kopējam.

Pazīme P₂ govju, jaundzīvnieku grupām:

Pārraugš nosaka govju, jaundzīvnieku grupas dzīvnieku agresivitātes viendabīgumu - **Av** 10 punktu sistēmā, skat. 10.tabulu.

Nosakot agresivitāti govju, jaundzīvnieku grupai, pārraugš nosaka agresivitāti 10% no grupā esošo dzīvnieku skaita un piešķir vidējo agresivitātes rādītāju grupai - **Ag**.

Govju, jaundzīvnieku grupas agresivitātes rādītāju P_2 aprēķina kā vidējo lielumu no agresivitātes viendabīguma A_V un agresivitātes rādījuma grupai A_G .

10.tabula

Punkti	Govju, jaundzīvnieku grupas agresivitātes viendabīgums %
10	95-100
9	85-94
8	75-84
7	65-74
6	55-64
5	50-54

Gada laikā pārraugs izņem no ganāmpulka izteikti agresīvus dzīvniekus ar agresivitātes rādītāju 1 – 5 punkti.

Brāķē individuālus dzīvniekus un grupu ar agresivitātes vērtējumu zem 7 punktiem.

P₃ – DZĪVNIEKA STRESAINĪBA

Stresainību nosaka ganāmpulka pārraugs, izvērtējot gada laikā uzkrātos dzīvnieku uzvedības novērojumus.

Stresainības raksturojums briežiem:

- 10 punkti – mierīgs, barības izdales laikā pielaiž kopēju tuvāk par 10 m;
- 9 punkti – mierīgs, barības izdales laikā ēd kopā ar baru;
- 8 punkti – turas nost no bara barības izdales laikā;
- 7 punkti – iet pie barotavas, kad barotājs atstājis aploku;
- 6 punkti – dzīvnieks skrien uz otru aploka galu, tuvojoties kopējam, cilvēkam;
- 5 punkti – dzīvnieks nevar iziet caur vārtiem no aploka uz pārvietošanas koridoru;
- 4 punkti – dzīvnieks mēģina pārlekt iežogojumam un fiksācijas iekārtām;
- 1 punkts – sitas ar galvu žogā pārvietošanas koridoros.

Pazīme P₃ govju, jaundzīvnieku grupām:

Pārraugs nosaka govju, jaundzīvnieku grupas dzīvnieku stresainības viendabīgumu - S_V 10 punktu sistēmā, skat. 11.tabulu.

11.tabula

Punkti	Govju, jaundzīvnieku grupas stresainības viendabīgums %
10	95-100
9	85-94
8	75-84
7	65-74
6	55-64
5	50-54

Nosakot agresivitāti govju, jaundzīvnieku grupai, pārraugs nosaka stresainību 10% no grupā esošo dzīvnieku skaita un piešķir vidējo stresainības rādītāju grupai - S_G .

Govju, jaundzīvnieku grupas stresainības rādītāju P_2 aprēķina kā vidējo lielumu no stresainības viendabīguma S_V un stresainības rādījuma grupai S_G .

Gada laikā pārraugs izņem no ganāmpulka izteikti stresainus dzīvniekus ar stresainības rādītāju 1 – 5 punkti.

Brāķē individuālus dzīvniekus un grupu ar stresainības vērtējumu zem 7 punktiem.

P₄ – BUĻĻU RAGU VĒRTĒJUMS

Špīzera ragu (1.ragi) kvalitātes noteikšanu veic pārraugs vizuāli dzīvam dzīvniekam pēc ragu izmēra, formas un žuburainības.

10 punkti - ja špīzera katram ragam ir 4 žuburi vai to garums ir vairāk kā divas reizes garāks par ausu garumu;

9 punkti – ja špīzera katram ragam ir 3 žuburi vai to garums ir 1,5 – 2 reizes garāks par ausu garumu;

8 punkti – ja špīzera katram ragam ir 2 žuburi vai to garums ir 1 - 1,5 reizes garāks par ausu garumu;

7 punkti – ja špīzera ragi ir bez žuburiem un to garums ir ausu garumā.

Špīzerus ar zemākas kvalitātes ragiem brāķē.

Trīsgadīgos buļļu (2. ragi) ragu kvalitātes noteikšanu veic pārraugs uz lauka vai nozāģētiem ragiem pēc ragu žuburu skaita (skat. 12.tab.).

12. tabula

Ragu žuburu skaita vērtējums buļļiem vecuma grupā no 3 gadiem (2. ragi)

Žuburu skaits	Punkti
12 un vairāk	10
10-11	9
8-9	8
6-7	7
5 un mazāk	6

Čertgadīgiem un vecākiem buļļiem ragu mērīšanu veic pārraugs un līdz 1/10 daļu ragu mērījumu pārkontrolē sertificēts vērtētājs, izmantojot modificētu starptautisko CIC trofeju vērtēšanas metodiku (1., 2. pielikums) (skat. 13.tab.).

Vaislas buļļiem, kuri iepriekšējā gadā piedalījušies vaislas darbībā, iegūtam vērtējumam mod. CIC punktus pieskaita 5 punktus.

Sertificēts vērtētājs pārvērtē 10% no pārrauga P_4 mērījumiem, pirmām kārtām tekošā pārraudzības gadā vaislas darbībā iesaistīto buļļu ragus.

Brāķē buļļus ar ragu vērtējumu P_4 mazāku par 7 punktiem.

Ragu vērtējums buļļiem vecuma grupā no 4 līdz 9+ gadiem (3.-8+ ragi)

Vērtējums ballēs	Punkti pēc mod. CIC metodes			
	4 gadus veci (3.ragi)	5-6 gadus veci (4.-5.ragi)	7-8 gadus veci (6.-7.ragi)	9 un vairāk gadus veci (8. un vecākie ragi)
10	170 un vairāk	210 un vairāk	230 un vairāk	240 un vairāk
9	160-169.99	190-209.99	210-229.99	220-239.99
8	140-159.99	170-189.99	200-209.99	210-219.99
7	110-139.99	150-169.99	170-199.99	170-209.99
6	Līdz 119.99	līdz 149.99	Līdz 169.99	mazāk kā 169.99

Briežu buļļu tekošās sezonas ragu mērījumiem jābūt veiktiem līdz 1.maijam.

Tekošā snieguma pārbaudes gadā vaislas darbībā iesaistīto buļļu ragus glabā līdz 30. septembrim.

Ragu vērtēšanas protokolus (elektroniskā vai papīra formā) glabā saimniecībā 3 gadus.

Vaislas staltbriežu audzēšanas saimniecība nodrošina savu dalību gadskārtējos vaislas briežu snieguma vērtēšanas pasākumos:

1. Ar visiem iepriekšējās sezonas buļļu rāgiem, kas iepriekšējā vaislas sezonā veikuši vaislas darbību;
2. Katrā vecuma grupā vismaz vienu ragu pāri (1. rāgi, 2. rāgi, 3. rāgi, 4.-5. rāgi, 6.-7. rāgi un 8. un vecākie rāgi), ja saimniecībā ir atbilstoša vecuma vaislas dzīvnieki;

P₅ – GOVJU/ GOVJU GRUPAS, BUĻĻU PRODUKTIVITĀTE

Briežu govš/govju grupas produktivitāti nosaka pārraugš pēc piedzimušo teļu esamības govij vai dzimstības procentiem govju grupai. Ja teļš gājis bojā, govij produktivitātes P₅ novērtēšanai saglabā iepriekšējā gada vērtējumu. Govju grupai, nosakot teļu dzimstības procentu, bojā gājušo teļu skaitu pieskaita attiecīgā gada dzīvajiem teļiem.

Teļa esamību reģistrē pārraugš lauka novērojumos pēc tesmeņa esamības govij vai nosaka pēc DNS analīžu rezultātiem.

Ja govij teļš piedzimis - P₅ = 10. Ja teļš nav piedzimis vienu gadu, tad P₅ = 7. Ja teļš nav piedzimis 2 gadus pēc kārtas, tad P₅ = 0.

Produktivitāti govīm / govju grupai aprēķina sākot ar 2. gadu, ja lecināšanu veic 1,5 gadu vecumā. Ja govš lecināšana tiek uzsākta 2.5 gadu vecumā, tad posmā no 1.5 gadu vecuma līdz teļa piedzimšanai P₅ tiek pieņemts kā minimālais vaislas dzīvnieka statusam atbilstošais rādītājs – 7 punkti.

Buļļu produktivitātes rādītājs tiek notiekts pēc aplecemo govju grupā piedzimušo teļu procentuālā lieluma (skat. 14.tab.).

Govju/ govju grupas, buļļu produktivitātes noteikšana punktos

Punkti	Teļu ieguve %
10	95
9	85
8	75
7	65
6	55
5	45
4	35
3	30
2	20
1	10

Brāķē individuālas govīs, kurām teļš nav piedzimis 2 gadus pēc kārtas.

Ja govju grupas produktivitātes rādītājs **P₅** ir mazāks par 7, to atkārtoti nosaka nākamajā gadā, pievienojot citu vaislas bulli. **Brāķē govju grupas**, ja **P₅** ir mazāks par 7 divus gadus pēc kārtas. Brāķētās govju grupas iespējams pārformēt, izslēdzot no grupas govīs, kurām zīdīšanas periodā nav tesmeņa. Šādai grupai nepieciešams atkārtots vērtējums.

Ja buļļa produktivitātes rādītājs **P₅** ir mazāks par 7, to atkārtoti nosaka nākamajā gadā, pievienojot citai govju grupai. **Brāķē buļļus**, kuru produktivitātes rādītājs **P₅** ir mazāks par 7 divus gadus pēc kārtas.

**P₆ - GOVJU/ GOVJU GRUPU, BUĻĻU VĒRTĒJUMS
PĒC PIEDZIMUŠĀ/ŠO BUĻĻU RAGU KVALITĀTES**

Pēc pēcnācēju buļļu kvalitātes govī/ govju grupu un vaislas darbībā izmantotos buļļus vērtē sertificēts vērtētājs izmantojot pazīmes **P₄** noteikšanas rezultātus. Vērtēšanai izmanto buļļus ar otrajiem un trešajiem ragiem.

P₆ govij/ govju grupai/ bullim aprēķina pēc formulas: $P_6 = \sum P_4 / n$, kur **P₄** – attiecīgajā gadā vērtēto vienā gadā dzimušo buļļu ragu kvalitātes vērtējums un n – vērtēto buļļu skaits.

Punktu skaits par ragu kvalitāti analogiski **P₄** vērtēšanas tabulai (skat 10. tab.)

Brāķē buļļus, kuriem pēcnācēju buļļu vērtējums **P₆** ir 6 un mazāks divus gadus pēc kārtas, mainot vaislas govju grupu.

Ja **govs, govju grupas** vērtējums **P₆** ir 6 un mazāks divus gadus pēc kārtas, maina vaislai izmantojamo bulli pret citu. Govī, govju grupu **brāķē**, ja **P₆** vērtējums ir mazāks par 6 pēc vaislas buļļa nomaiņas.

Pēcnācēju buļļu identitāti nosaka lauka apstākļos, ievietojot krotāliju teļam pēc piedzimšanas un fiksējot zīdītājas mātes identitātes numuru, vai pēc DNS paternitātes/maternitātes rezultātiem.

Brāķē vēlu dzimušos, attīstībā atpalikušos teļus. Brāķē dzīvniekus, kuru vērtējums kādā no pazīmēm **P₁** līdz **P₆** ir mazāks par 7 punktiem. Izņēmums ir buļļi ar izciliem ragiem, kuriem pieļaujami zemi agresivitātes un stresainības vērtējumi.

Dzīvnieki ar ģenētiskās kvalitātes vērtējumu 1-6 punkti tiek brāķēti un nedrīkst piedalīties vaislas darbībā.

Dzīvnieki ar ģenētiskās kvalitātes vērtējumu 7-10 punkti atbilst Audzēšanas programmas prasībām un var tikt izmantoti vaislas darbībā.

Saimniecībām, kuru ganāmpulkos veiktas DNS analīzes, pēc iegūtajiem asinības kompozīcijas datiem ieteicams brāķēt dzīvniekus ar Vapiti brieža asinību lielāku par 10%.

P6 vērtējumu rezultāti tiks izmantoti, lai noskaidrotu **perspektīvākās asinības kompozīcijas** vaislas staltbriežu populācijā, izvērtējot DNS analīžu rezultātā iegūtās asinības kompozīcijas govīm un buļļiem, kuru pēcnācēji ir ar **P6** vērtējumu 9 un 10.

Snieguma pārbaudes ietvaros iegūstamo datu iegūšanas kārtība:

1. Snieguma pārbaudes gads sākas 1. augustā un beidzas nākamā gada 31. jūlijā.
2. Snieguma pārbaudi veic ganāmpulkā, ja brieži ir reģistrēti un apzīmēti audzēšanas programmā un citos normatīvajos aktos par dzīvnieku apzīmēšanu un reģistrēšanu noteiktajā kārtībā.
3. Snieguma pārbaudes datu iegūvi par dzīvnieku P₂ agresivitāti, P₃ stresainību, P₄ buļļu ragu kvalitāti, P₅ produktivitāti veic pārraugš/ sertificēts pārraugš.
4. P₁ dzīvnieku eksterjera vērtēšanu, P₄ buļļu ragu vērtēšanu, P₆ dzīvnieku vērtēšanu pēc piedzimušo buļļu kvalitātes un ģenētiskās kvalitātes noteikšanu veic sertificēts vērtētājs.
5. Lai nodrošinātu dzīvnieku kustības izsekojamību vaislas dzīvnieku audzēšanas saimniecībā, pārraugš kārtā visu saimniecībā esošo briežu vai briežu grupu elektroniskās uzskaites kartītes elektroniskajā datu bāzē briedis.yeti.lv, kas pilda arī ganāmpulka reģistrācijas žurnāla funkcijas.
6. Staltbriežu vaislas dzīvnieka/ dzīvnieku grupas elektronisko uzskaites kartīti noformē elektroniskajā datu bāzē, pirmo reizi veicot dzīvnieku apzīmēšanu vai nodalot dzīvnieku grupu. Iepirktiem dzīvniekiem to veic pēc iegādes;
7. Vaislas brieža buļļa, vaislas briežu govju/ govju grupas vai jaundzīvnieku/ jaundzīvnieku grupas elektroniskajā uzskaites kartītē pārraugš norāda:
  - 7.1. īpašnieka vārdu, uzvārdu, juridiskai personai – nosaukumu, adresi;
  - 7.2. ganāmpulka un novietnes reģistrācijas Nr.;
  - 7.3. vaislas buļļa identitātes Nr., vārdu, ja tāds piešķirts, grupas numerāciju;
  - 7.4. dzimumu, asinības pakāpi procentos (grupai, ja ir viendabīgs sastāvs);
  - 7.5. dzimšanas gadu un vietu;
  - 7.6. pārvietošanas datumu un vietu;
  - 7.7. izcelšanās divās paaudzēs, ja tādi dati ir pieejami, norādot tēva identitātes Nr., vārdu, mātes identitātes grupu vai identitātes Nr., asinību, produktivitāti, ģenētisko kvalitāti, ja dati pieejami;
  - 7.8. dzīvnieka produktivitāti:
    - 7.8.1. govīm/ govju grupām – visus piedzimušos teļus, norādot dzimumu;
    - 7.8.2. buļļiem – katrā gadā lecināto govju skaitu un grūsnības procentu.

- 7.9. Stresainību;
  - 7.10. Agresivitāti;
  - 7.11. Eksterjera vērtējumu;
  - 7.12. Ragu kvalitāti buļļiem;
  - 7.13. Buļļiem, kuri izmantoti vaislas darbībā, pievieno foto.
  - 7.14. DNS analīžu rezultātus, ja veiktas analīzes.
8. Ganāmpulka pārraugam līdz 1.jūnijam jānodod sertificētam vērtētājam pa gadu apkopotie dati par dzīvnieku agresivitāti, stresainību, produktivitāti, kā arī ragu vērtēšanas protokolus. Datus ievada elektroniskajā datu bāzē.
9. Visiem vaislas buļļiem un govīm, jaundzīvniekiem vai govju, jaudzīvnieku grupām jābūt novērtētām līdz 30.jūnijam. Vērtēšanu veic sertificēts vērtētājs tikai tiem dzīvniekiem, kuru tekošā gada dati ir ievadīti elektroniskajā datu bāzē briedis.yeti.lv dzīvnieka individuālajā vai grupas elektroniskajā uzskaites kartītē. Vērtējumus ievada elektroniskajā datu bāzē līdz 1. augustam.

7. VAISLAS DZĪVNIEKU PĀROŠANAS ATLASĒS PRINCIPI

Vaislas darbībai Latvijas vaislas briežu audzēšanas saimniecībās tiek pielaistas govīs un govju grupas ar ģenētiskās kvalitātes vērtējumu ne mazāk par 7 punktiem.

Vaislas darbībai tiek pielaisti buļļi ar ģenētiskās kvalitātes vērtējumu ne mazāku par 9 punktiem, pie kam pazīme **P4 – buļļu ragu vērtējums** nedrīkst būt ar vērtējumu mazāku par 9 punktiem.

Pārošanai augusta beigās, septembra sākumā formē vaislas govju grupas (rekomendē ne lielākas par 35 dzīvniekiem) ar līdzīgu eksterjeru un tuvu izcelsmi, kam pievieno vaislas bulli. Aplekšanai katrai govju grupai izmanto vienu vaislas bulli ar maksimāli pieejamo ragu un ģenētisko kvalitāti. Lai nedzimtu vēlie teļi, vaislas bulli no govju grupas atdala ne vēlāk kā 1.novembrī.

Audzēšanas programmas mērķu sasniegšanai, katra saimniecība izvēlas individuālu stratēģiju – 1. pārošanai izmanto tuvas asinības bulli un govīs; 2. pārošanai izmanto atšķirīgas asinības bulli un govīs.

Izmantojot atšķirīgas asinības bulli un govīs, eteicams:

1. Austrumeiropas un Rietumeiropas asinības govju grupas, kuras dod pēcnācējus buļļus ar mazu žuburu skaitu, rekomendējam aplekt ar angļu asinības vaislas bulli, kas raksturojas ar lielu žuburu skaitu.
2. Angļu asinlīnijas govju grupas, kuru pēcnācēji ir ar īsiem ragiem un mazāka auguma, rekomendējam aplekt ar Austrumeiropas un Rietumeiropas vaislas bulli, kam raksturīgi gari ragi un liels augums.
3. Saimniecības, kuru ganāmpulkos nav nepieciešamās kvalitātes un asinības buļļi, pēc pieprasījuma, BLSDAA var saņemt informāciju par vaislas buļļu apmaiņas, nomas vai iegādes iespējamību citās atzītās vaislas briežu audzēšanas saimniecībās.
4. Saimniecībās, kurās dzīvniekiem veiktas DNS analīzes:

Pārošanas grupu atlasē, papildus govju ģenētiskās kvalitātes vērtējumam un buļļu ģenētiskās kvalitātes un pazīmes P4 vērtējumam, izmantot iegūtos ģenētiskās radniecības matricas GRM datus, lai novērtētu govīs un buļļu radniecības pakāpi.

8. ZOOTEHNISKĀ SERTIFIKĀTA UN IZCELSMES APLIECINĀJUMA IZSNIEGŠANAS KĀRTĪBA

Zootehniskais sertifikāts pēc īpašnieka rakstiska pierasījuma tiek izsniegts dzīvniekiem, kurus plānots pārdot vaislai.

Pēc īpašnieka rakstiska pieprasījuma, norādot dzīvnieka identitātes numuru, viena mēneša laikā BLSDAA izsniedz audzēšanas saimniecībām zootehnisko sertifikātu par pieprasītiem dzīvniekiem, kuru ģenētiskās kvalitātes novērtējums ir 7-10 punkti, to izcelsme reģistrēta vismaz divās paaudzēs un kuru dati reģistrēti elektroniskajā datu bāzē.

Izcelsmes apliecinājumu izsniedz dzīvniekiem, kuru dati reģistrēti elektroniskajā uzskaites sistēmā briedis.yeti.lv un dzīvnieka izcelsme reģistrēta vismaz vienā paaudzē.

Ja zootehnisko sertifikātu vai izcelsmes apliecinājumu nevar izsniegt, BLSDAA rakstiski norāda atteikuma iemeslus.

9. MINIMĀLAIS VAISLAS STALTBRIEŽU SKAITS AUDZĒŠANAS PROGRAMMAS ĪSTENOŠANAI

Audzēšanas programmas īstenošanai minimālais vaislas dzīvnieku skaits – 100 gab. un minimālais vaislas dzīvnieku audzēšanas saimniecību skaits – 5 gab.

Vaislas dzīvnieku audzēšanas saimniecībā minimālais vaislas govju skaits – 20 gab.

Minimālais dzīvnieku skaits saimniecībā, kuru ģenētiskās kvalitātes vērtējums ir 9-10 punkti un izcelsme reģistrēta divās paaudzēs, ir ne mazāks par 10% no kopējā vaislas dzīvnieku skaita.

Minimālais vaislas buļļu skaits saimniecībā, kuru ģenētiskās kvalitātes vērtējums ir 9-10 punkti un izcelsme reģistrēta divās paaudzēs, ne mazāks kā 1 (viens) uz 30 vaislas govīm.

10. AUDZĒŠANAS PROGRAMMĀ IESAISTĪTO SAIMNIECĪBU VĒRTĒJUMS

Audzēšanas programmā iesaistītās saimniecības realizē spēkā esošo audzēšanas programmu, par kuras izpildi ikgadēji tiek noslēgta vienošanās ar vaislas dzīvnieku audzēšanas organizāciju BLSDAA.

Lai iegūtu vaislas briežu audzēšanas saimniecības statusu, saimniecībā jābūt ne mazāk kā 20 vaislas govīm, snieguma pārbaudes datiem par saimniecības dzīvniekiem, ieskaitot informāciju par dzīvnieku kustību, jābūt reģistrētiem el. datu bāzē briedis.yeti.lv vismaz par vienu gadu un atestācijā (Atestācijas nolikums - 4.pielikums) jāiegūst 80 un vairāk punkti. Saimniecības, kas uz vaislas briežu audzēšanas saimniecības statusu pretendē pirmo reizi, vai novērtētas ar 70-79 punktiem un to galvenie trūkumi saistīti ar briežu turēšanu, ēdināšanu un sanitāro stāvokli, var iegūt vaislas briežu audzēšanas kandidātsaimniecības statusu.

PIELIKUMI

Modificēta CIC metodika staltbriežu mesto ragu vērtēšanai

Mērījumi	Mērījums	Summa	Vidēji	Koeficients	Punkti
1.1 Kreisā raga garums	cm			x0,5	
Labā raga garums	cm				
1.2 Kreisā acu žubura garums	cm			x0,25	
Labā acu žubura garums	cm				
1.3 Kreisā vidusžubura garums	cm			x0,25	
Labā vidusžubura garums	cm				
1.4 Kreisās rozetes apkārtmērs	cm			x1	
Labās rozetes apkārtmērs	cm				
1.5 Kreisā raga apkārtmērs virs acu žuburiem	cm		x1		
Labā raga apkārtmērs virs acu žuburiem	cm		x1		
1.6 Kreisā raga apkārtmērs virs virsžubura	cm		x1		
Labā raga apkārtmērs virs virsžubura	cm		x1		
1.7 Sausu ragu svars*	kg		x2		
1.8 Ragu izvērsums ¹	2 punkti				2
1.9 Žuburu skaits	1 žuburs =1 punkts				
Pieskaitījumi					
2.1 Krāsa ²	2 punkti				2
2.2 Pērļainums	0-2 punkti				
2.3 Žuburu galu stāvoklis ³	2 punkti				2
2.4 Otro acu (ledus) žuburu esība	0-2 punkti				
2.5 Ragu vainags	0-10 punkti				
				Kopā	
Atskaitījumi	0-3 punkti				
				Summa	
				Vērtējums punktos	

* 4 gadi: + 300 grami

5-6 gadi: + 400 grami

7-8 gadi: + 500 grami

9 un vairāk +600 grami

¹Par ragu izvērsumu (1.8) visos gadījumos tiek piešķirts maksimālais punktu skaits (2), jo rādījumu nav iespējams novērtēt, bet lielākajā daļā saimniecībās analizēto gadījumu tas atbilst maksimumam.

²Par ragu krāsu (2.1) tiek piešķirts maksimālais punktu skaits (2), jo ragu krāsa dabā ir atkarīga no īpatņa dzīvotnes un nav atkarīga no ģenētiskajiem faktoriem.

³Žuburu galu stāvoklis (2.3) atkarīgs no konkrētā dzīvnieka uzvedības (aktivitātes) konkrētajā gadā un neraksturo tā iespējamo vaislas trofejas dzīvnieka vērtību. Tādēļ vērtējumā tiek piešķirts maksimālais punktu skaits (2).

* Tā kā ragi tiek svērti bez trofejai raksturīgās galvaskausa pamatnes daļas, tad, lai kompensētu iztrūkstošo svaru, ragu masai 4 gadu vecumā tiek pieskaitīti 300 grami, 5-6 gadu vecumā 400 gadi, savukārt 7-8 gadu vecumā 500 grami, 9 un vairāk 600 grami.

Modificēta CIC metodika stalbriežu griezto ragu vērtēšanai

Mērījumi	Mērījums	Summa	Vidēji	Koeficients	Punkti
1.1 Kreisā raga garums + 2cm	cm			x0,5	
Labā raga garums + 2cm	cm				
1.2 Kreisā acu žubura garums	cm			x0,25	
Labā acu žubura garums	cm				
1.3 Kreisā vidusžubura garums	cm			x0,25	
Labā vidusžubura garums	cm				
1.4 Kreisās rozetes apkārtmērs = p.1.5.1+10cm	cm			x1	
Labās rozetes apkārtmērs = = p.1.5.2 +10 cm	cm				
1.5.1. Kreisā raga apkārtmērs virs acu žuburiem	cm	x1			
1.5.2. Labā raga apkārtmērs virs acu žuburiem	cm	x1			
1.6 Kreisā raga apkārtmērs virs virsžubura	cm	x1			
Labā raga apkārtmērs virs virsžubura	cm	x1			
1.7 Griezto ragu svars*	kg	x2			
1.8 Ragu izvērsums ¹	2 punkti				2
1.9 Žuburu skaits	1 žuburs =1 punkts				
Pieskaitījumi					
2.1 Krāsa ²	2 punkti				2
2.2 Pērļainums	0-2 punkti				
2.3 Žuburu galu stāvoklis ³	2 punkti				2
2.4 Otro acu (ledus) žuburu esība	0-2 punkti				
2.5 Ragu vainags	0-10 punkti				
				Kopā	
Atskaitījumi		0-3 punkti			
				Summa	
				Vērtējums punktos	

- * 4 gadi: + 300 grami
 5-6 gadi: + 400 grami
 7-8 gadi: + 500 grami
 9 un vairāk +600 grami

¹Par ragu izvērsumu (1.8) visos gadījumos tiek piešķirts maksimālais punktu skaits (2), jo rādījumu nav iespējams novērtēt, bet lielākajā daļā saimniecībās analizēto gadījumu tas atbilst maksimumam.

²Par ragu krāsu (2.1) tiek piešķirts maksimālais punktu skaits (2), jo ragu krāsa dabā ir atkarīga no īpatņa dzīvotnes un nav atkarīga no ģenētiskajiem faktoriem.

³Žuburu galu stāvoklis (2.3) atkarīgs no konkrētā dzīvnieka uzvedības (aktivitātes) konkrētajā gadā un neraksturo tā iespējamo vaislas trofejas dzīvnieka vērtību. Tādēļ vērtējumā tiek piešķirts maksimālais punktu skaits (2).

* Tā kā ragi tiek svērti bez trofejai raksturīgās galvaskausa pamatnes daļas, tad, lai kompensētu iztrūkstošo svaru, ragu masai 4 gadu vecumā tiek pieskaitīti 300 grami, 5-6 gadu vecumā 400 gadi, savukārt 7-8 gadu vecumā 500 grami, 9 un vairāk 600 grami.

Staltbrīžu ragu kvalitātes novērtējums Latvijas audzēšanas saimniecībās (2014.-2018.g.)

Staltbrīži 3.ragi. 4 gadi vērtējums CIC punktos																										
2014.g.	saimn.	Nr.	2015.g.	saimn.	Nr.	2016.g.	saimn.	Nr.	2017.g.	saimn.	Nr.	2018.g.	Saimniecība	Nr.												
180,23	Saulstari-1	0070	218,77	Māras brīži	144	199,82	Matīši	0049	209,27	SIA "Māras Brīži"	1044	202.3200	ZS "Saulstari-1"	0214												
171,25	Jasmīni	109	204,12	Zemitāni	983	197,30	Saulstari-1	0060	199,03	ZS "Saulstari-1"	2029	199.8200	ZS "Saulstari-1"	0614												
162,96	Māras brīži	0060	186,45	Māras brīži	SL	197,25	Dunduru pļavas	0147	184,70	ZS "Saulstari-1"	1029	191.8350	SIA "Purnavu muiža"	R 003												
155,83	LRLA	2837	179,70	Mežsētas 97	374	192,96	Purnavu muiža	C-6	179,38	ZS "Jasmīni"	214	179.4375	SIA "Dunduru pļavas"	0021												
			177,61	Saulstari-1	O	189,93	Māras brīži	0	176,07	SIA "Māras Brīži"	1018	169.9375	SIA "Pilāgkalns"	107												
			177,16	Jasmīni	85	188,41	Zemitāni	469	172,45	SIA "Māras Brīži"	1020	169.6800	SIA "Māras brīži"	0214												
			176,61	Zemitāni	29	180,20	Jasmīni	0	172,43	ZS "Saulstari-1"	1036															
			164,79	Jasmīni	90	179,74	Dunduru pļavas	0180																		
			161,20	DLL	115	174,54	DLL	230																		
670,27/4=167,57			1646,41/9=182,93			+9,17%			1700,15/9=188,91			+3,27%			1293,3/7=184,76			-2,2%			185.505			0.4 %		
Pieaugums 5 gados 17.94 CIC punkti jeb 10.71%																										
Staltbrīži 4., 5. ragi. 5-6 gadi vērtējums CIC punktos																										
2014.g.	saimn.	Nr.	2015.g.	saimn.	Nr.	2016.g.	saimn.	Nr.	2017.g.	saimn.	Nr.	2018.g.	Saimniecība	Nr.												
212,11	Māras brīži	0022	221,01	Saulstari-1	22	235,37	Māras brīži	144	251,61	SIA "Māras brīži"	144	267.8200	SIA "Māras brīži"	144												
204,96	Jasmīni	31	206,10	Jasmīni	167	211,57	Jasmīni	2	219,87	ZS "Saulstari-1"	SL	224.8125	ZS "Jasmīni"	236												
195,20	Jasmīni	167	204,28	Rūķīši	117	210,07	Jasmīni	1	210,3	ZS "Jasmīni"	236	224.1500	ZS "Saulstari-1"	2029												
194,18	Rūķīši	117	202,13	Māras brīži	29	206,09	Saulstari-1	SL	207,71	SIA "Zemitāni"	29	216.8475	SIA "Purnavu muiža"	C-6												
190,90	Zemitāni	655	185,10	Jasmīni	109	204,88	Rūķīši	0005	206,00	SIA "Dunduru pļavas"	0147	201.4900	SIA "MJ Invest"	0194												
189,06	SDzDārzs	2	182,78	Mežsētas 97	365	203,01	Jasmīni	3	204,48	SIA "Purnavu muiža"	C-6	197.9000	SIA "Māras brīži"	1020												
178,55	Mežsētas 97	319	172,31	LRLA	2837	197,47	SDzDārzs	DP	202,00	SIA "Dunduru pļavas"	0139	192.5000	SIA "Purnavu muiža"	C-11												
176,14	Mežsētas97	362	167,34	Pilāgkalns	MC	193,83	Rūķīši	0001	197,9	SIA "Purnavu muiža"	12-1															
173,65	Rūķīši	451	166,80	Mežsētas97	366	191,84	Mežsētas97	374	197,00	SIA "Dunduru pļavas"	0146															
1714,75/9=190,53			1707,85/9=189,76			-0,4%			1854,13/9=206,01			+8,56%			1896,87/9=210,76			+2,31%			217.931429			3.4 %		
Pieaugums 5 gados 27.4 CIC punkti jeb 14.38%																										
Staltbrīži 6., 7. ragi. 7-8 gadi vērtējums CIC punktos																										
2014.g.	saimn.	Nr.	2015.g.	saimn.	Nr.	2016.g.	saimn.	Nr.	2017.g.	saimn.	Nr.	2018.g.	Saimniecība	Nr.												
234,17	Saulstari-1	A-1	216,09	MJ Invest	9572	239,25	Saulstari-1	0022	234,93	Saulstari-1	0022	237.1400	ZS "Saulstari-1"	0022												
221,65	Purnavu muiža	6045	210,36	J. Likans	0060	214,29	SDzDārzs	189	209,52	SIA "Zemitāni"	655	225.4100	SIA "Māras brīži"	SL												
219,22	Purnavu muiža	6157	210,24	Jasmīni	31	210,07	Jasmīni	1	209,52	SIA "Zemitāni"	544	218.9025	SIA "Zemitāni"	469												
214,14	Rūķīši	9576	207,34	Zemitāni	655	208,58	Plintas	428	207,79	SIA "Māras Brīži"	0060	212.0950	SIA "Dunduru pļavas"	0147												
213,51	Pilāgkalns	006	205,58	Dunduru pļavas	39	205,36	Pilāgkalns	237	207,71	SIA "Zemitāni"	29	197.3400	SIA "Dunduru pļavas"	0188												
211,40	Jasmīni	4061							206,73	SIA "GLV"	152	191.2375	Jānis Likans	105												
204,58	Dunduru pļavas	039							200,00	SIA "Dunduru pļavas"	0056															
201,65	SDzDārzs	187							197,25	SIA "Mežsētas-97"	0															
194,41	DLL	Miks																								
1914,73/9=212,75			1049,61/5=209,92			-1,33			1077,55/5=215,51			+2,66			1673,45/8=209,18			-2,93%			213.6875			2.2 %		
Pieaugums 5 gados 0.94 CIC punkti jeb 0.44%																										